

УДК 811.111:81'42

Секція 1. Германські мови

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАЙМЕННИКОВИХ ДЕВІАЦІЙ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ

Поторій Н.В., к. філол. н., доцент,

доцент кафедри англійської мови та методики її викладання

Херсонський державний університет

У статті йдеться про особливості функціонування займенників в американських поетичних текстах. Увагу зосереджено на аналізі семантичних, морфологічних та синтаксичних відхилень та змін, спричинених функціональною переорієнтацією займенникових одиниць.

Ключові слова: займенник, функція, девіація, переорієнтація, функціональний зсув

В статье речь идет об особенностях функционирования местоимений в американских поэтических текстах. Внимание сосредоточено на анализе семантических, морфологических и синтаксических отклонений и изменений, обусловленных функциональной переориентацией местоименных единиц.

Ключевые слова: местоимение, функция, девиация, переориентация, функциональный сдвиг

Potorii N.V. LEXICAL AND SEMANTIC POTENTIAL OF PRONOUN DEVIATIONS IN AMERICAN POETIC SPEECH

The article presents the peculiarities of functioning of pronouns in American poetic texts. Semantic, morphological and syntactic deviations and changes caused by functional re-orientation of pronoun units are under analysis.

Key words: pronoun, function, deviation, re-orientation, functional shift

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки вчені-мовознавці приділяють увагу мовним аномаліям, характеризуючи їх здебільшого як показник мовного розвитку і творчості особистості. Слід зазначити, що природу мовних аномалій та функціональної переорієнтації номінативних одиниць ґрунтовно вивчено і проаналізовано в роботах Ю.Д. Апресяна, Н.Д. Арутюнової, Т.В. Булигіної, О.С. Кубрякової, І.М. Кобозевої, Л.В. Короткової, А.Е. Левицького, О.В. Мурдускіної, О.В. Падучевої, О.В. Ребрія, А.Д. Шмельова та інших.

Постановка завдання. У контексті нашого дослідження номінативні одиниці як носії змісту в межах поетичного тексту отримують нове, неможливе у системі мови значення, наповнене складним змістом і широкою семантикою. Об'єктом вивчення є займенники у віршованих текстах американської поезії. Метою статті є аналіз семантичних, морфологічних та синтаксичних девіацій займенникових одиниць, які в американських поетичних текстах виявляють зданість до аномального вживання.

Актуальність нашого дослідження співвідноситься з важливою для сучасної науки темою нелінійного характеру багатьох базових одиниць і категорій природної мови, синкретизму мовних явищ. Саме за рахунок комплексного характеру актуалізації мовних аномалій у художньому тексті при їх використанні відбувається інтегрування рівнів мови і режимів функціонування мовних одиниць. Крім того, дослідження мовної аномальності в художньому тексті пов'язане з вивченням культурної та естетичної значущості мовної гри, мовного експерименту, а також поетики мовної деформації.

Виклад основного матеріалу. Функціонуючи у поетичному мовленні, займенники складають певну структуровану систему, що об'єднує їх в один спільний номінативний клас. У процесі функціонування займенники здатні репрезентуватися по-новому; всупереч сталим стандартам поява нових мовленнєвих значень займенників у ході їх використання відбувається, перш за все, під впливом контексту [1, с. 120] або у взаємодії із середовищем [5, с. 49], що зумовлене контекстом і мовленнєвою ситуацією, які відіграють роль

оточення [10, с. 105]. При цьому один і той самий займенник за певних умов функціонування може виконувати різні функції і навпаки – різні займенники здатні виконувати однакові функції.

Будь-яка мовна одиниця, у тому числі й займенник, під час актуалізації у процесі мовленнєвої діяльності реалізує не всі свої потенційні функції, а лише ті, що властиві їй тільки в певному мовленнєвому контексті [10, с. 110]. Інформація, що міститься в незнайомій номінативній одиниці через нетрадиційне використання останньої може бути безпомилково декодована завдяки мовленнєвому контексту, який є вказівкою на характер явищ реальності. Семантика займенників дозволяє поєднати їх зі світом дійсності. Оскільки значення будь-якої займенникової одиниці пов'язане з її функцією, то при зміні функцій у поетичному мовленні змінюється й їх семантична структура, тобто з'являється нове значення. У різних контекстах нові утворення проявляються по-різному. Спочатку вони мають okazіональні риси, тобто вживаються лише у певному контекстуальному середовищі, що дає змогу розкрити значення цих утворень [14, с. 113], згодом їх використання може набувати узуальних рис, що відповідають загальноприйнятій нормі [14, с. 188].

Порушення у функціонуванні мовних одиниць, тобто вживання їх у нетрадиційних для них функціях, спричиняють *дисфункцію*, яка веде, у свою чергу, до змін функціональних характеристик мовної одиниці, тобто її функціональної переорієнтації, що виявляється у заміні семіотичних, когнітивних, синтагматичних та прагматичних показників [10, с. 6] і відбувається при таких процесах:

1) *заміщенні* однієї граматичної форми іншою, яка має те саме значення. Іншими словами, це *тотожність* або *рівність* граматичних форм, що дає змогу розглядати їх як одну й ту саму [15, с. 525]. Наприклад: *His self and the sun were one* (W. Stevens) [18, с. 280]. Тут заміна займенника *He* на сполучення *His self*, не порушуючи родової ознаки, сприяє розкриттю більш глибокого сенсу, тобто внутрішньої суті особи, позначеної займенником чоловічого роду;

2) *злитті* двох граматичних форм з метою семантичного наповнення. Іншими словами, це *кон'юнкція* – операція, за допомогою якої з двох або більше висловлювань (форм) утворюють нове висловлювання [15, с. 241]. Наприклад: *...has anybody seen little you-I* (E.E. Cummings) [22, с. 946]. У цьому прикладі злиття двох займенників *you-i* означає єднання, спільність дій, що може бути виражено займенником *we*;

3) *розщепленні*, яке має місце тоді, коли виникають нові семантичні диференціації. Отже, це операція *диз'юнкції*, унаслідок якої з однієї форми утворюють дві нові [15, с. 101]. Наприклад: *...the Me Myself* (W. Whitman) [18, с. 132]. У наведеному прикладі з одного й того самого займенника (*I*) розщеплюються дві різні форми (*Me* і *Myself*), що передають поняття особи як такої та її внутрішнє “я”, яке підкреслює відмежування особи від свого внутрішнього стану та емоцій.

Функціональне призначення таких операцій полягає у передачі нової ідеї, нової думки більш експресивним способом.

У більшості випадків у поетичних текстах моделі переорієнтації можуть комбінуватися, коли, наприклад, одночасно з розщепленням спостерігається злиття. Так, форма *I myself am hell* (J. Lowell) [18, с. 430], на наш погляд, виникла із сполучення двох займенників (*I* і *myself*), що позначають одну особу. Одночасно вона демонструє модель розщеплення на я-особу та її персонажну свідомість, її внутрішній стан, бачення себе очима іншого, що передається зсередини персонажа [6, с. 6; 7, с. 1]. При цьому в наведеному прикладі спостерігається своєрідне протиставлення особового займенника (*I*) і зворотного (*myself*), що може бути охарактеризовано як спостереження за собою зі сторони або, навіть, роздвоєння особистості.

Оскільки людина здатна для найбільш адекватної й експресивної передачі інформації і власної інтенції вживати відомі, або потенційно відомі, одиниці в нетрадиційних функціях, цей процес цілком може бути прирівняний до мовної гри – “особливого типу моделі дійсності” [11, с. 81]. Людина у цьому випадку грає як із формою мовної одиниці, так із її змістом. Гра з формою означає те, що

людина не виконує ніяких перетворень у плані вираження мовної одиниці, а ставить її у нове незвичне оточення, ніби пропонуючи їй “зіграти” нову роль з невідомими раніше партнерами. Гра зі змістом полягає в тому, що людина свідомо вживає мовну одиницю у нетрадиційній функції, але робить це, будучи впевненою в успішному повідомленні іншим необхідної інформації й відповідної інтенції [10, с. 257]. Виходячи з такої теорії, результати дослідження віршованих текстів американської поезії надають можливість виокремити деякі тенденції, що впливають на зміни у семантиці мовних одиниць, зокрема займенників:

а). Тенденція до вираження *різних референційних значень різними формами*. Так, наприклад, вживання займенника жіночого роду (*she*) на позначення СМЕРТІ означає МАТІР, НЯНЬКУ, тобто ОСОБУ, що приходить на допомогу, захищає, надає притулок. Через займенник чоловічого роду (*he*) в образі СМЕРТІ втілюється інше значення – ВОРОГ, ВОЇН, ЗВІР, ГРАБІЖНИК. Традиційне позначення СМЕРТІ займенником *it* рідко трапляється у поетичних текстах і виражає значення СМЕРТІ як абстрактного поняття;

б). Тенденція до вираження однакового референційного значення різними категоріальними формами. Так, наприклад, для вираження образу автора у поетичних текстах допускається вживання різних займенників (*I, you, we, myself*) з метою суб'єктивації / об'єктивації оповіді, уявлення образу автора зі сторони, відокремлення від власного “я”, узагальнення;

в). Тенденція до розширення значень шляхом ускладнення форми: *you-i* (= *we*), залучення архаїчних форм (*thy, thou, thine*), що несуть додаткове семантичне навантаження або капіталізації (*i thank You God*) для більш експресивного сприйняття.

Усі ці тенденції по-різному виявляються у поетичних текстах американських авторів. Відзначені випадки, коли в одному тексті зустрічаються різні форми займенника, що мають однакове значення (наприклад, сучасна форма займенника другої особи – *you, your* й архаїчна форма – *thou, thy, thine, ye*). Наприклад: *Ye, who sometimes, in your rambles / Through the green lanes of the country / Where the tangked barberry-bushes / Hang their tufts of crimson berries /*

Over stone walls gray with mosse / Pause by some neglected graveyard (H.Longfellow) [18, с. 84]. Співіснування архаїчного значення займенника, що збереглося у поезії завдяки культурно-історичним конотаціям, поряд із сучасним варіантом може протистояти як “високе” поняття “низькому”.

Специфіка постмодерного американського поетичного мовлення визначається різними видами девіацій (англ. *deviation* – відхилення) від морфологічного, синтаксичного та семантичного стандарту. Зокрема, нетривіальність використання займенників полягає у досить тонких зрушеннях і відхиленнях від нормативної граматики, що у певній мірі видаються незначними [16, с. 170], особливо з урахуванням того, що у звичайному, непоетичному мовленні такі зрушення трапляються доволі часто. Це пояснюється загальним спрямуванням сучасної поезії до вживання лексичних і граматичних одиниць, характерних розмовному мовленню [17, с. 102]. Проте відхилення у вживанні займенників створюють свою систему орієнтації у поетичному часі й просторі [16, с. 170], що підпорядковуються своїм законам, які, на перший погляд, суперечать реальності [16, с. 183]. Найчастіше це контекстні новоутворення, пов’язані з тим чи іншим художнім образом. У результаті деяких морфологічних, синтаксичних чи семантичних маніпуляцій над одиницями поетичного мовлення виникають так звані авторські аномалії, що використовуються як виражальні засоби або засоби мовної гри [2, с. 51]. Для демонстрації прикладів авторських аномалій звернемося до віршованих текстів американської поезії: *Am I the person I did not want to be?/ That talks-to-himself person?/ That neighbour-make-fun-of person?* (G. Corso) [19, с. 258].

У запропонованому прикладі між членами словосполучення відбувається перерозподіл семантичного навантаження. Як наслідок, займенник вживається не лише у нетрадиційній формі, але й набуває нового значення, що властиве йому лише у цьому контексті. З’єднання трьох складових частин словосполучення, які належать до різних частин мови, вказує на можливість семантичної контамінації [10, с. 292], тобто взаємодії мовних одиниць, наслідком якої є схрещування й

утворення іншої одиниці, часом неправильної, або свідомо орієнтованої на стилістичну виразність вислову [14, с. 79].

Наведений приклад свідчить про те, що в постмодерністських віршованих текстах американської поезії девіації, як радикальні інновації, порушують систему нормативної художньої символіки та композиції, інтерпретація яких виходить за рамки попереднього досвіду уявного адресата [9, с. 131]. Водночас такі аномальні форми в американській постмодерністській поезії стають нормою. Вони сприяють створенню таких ознак, як внутрішня хаотичність змісту тексту та зовнішня оригінальність його форм. Порушення правил зазвичай складаються у певну нову поетичну систему, так звану “поетику девіацій” [4, с. 17]. Відхилення від норми створюють нову норму з розширенням значення, що у подальшому може знову бути змінена [3, с. 57].

За нашими спостереженнями, американському поетичному мовленню притаманне вживання нехарактерних займенників для відображення художніх образів поетичного світу з метою персоніфікації неживих об’єктів та надання їм ознак, властивих людям. Результатом такого перетворення є об’єктно-суб’єктні трансформації. Наприклад: *Free / than most birds / an eagle flies up / over San Francisco /.../ He sails high over ...* (L. Ferlinghetti) [19, с. 12]; *I thought the sparrow's note from heaven / ... / He sings the song , but it cheers not now* (R.W.Emerson) [22, с. 70]; *My sorrow, when she's here with me / Thinks these dark days of autumn rain / Are beautiful as days can be / She loves the bare, the withered tree / She walks the sodden pasture lane / Her pleasure will not let me stay...* (R. Frost) [22, с. 539]; *The hairy wild-bee that murmurs and hankers up and / down, that gripes the full-grown lady-flower, curves upon her with amorous firm legs, takes his will of her / and holds himself tremulous and tight till he is satisfied* (W. Whitman) [22, с. 355].

Вибір займенників чоловічого та жіночого роду на позначення тварин, птахів, неживих об’єктів світу артефактів, а також звертання у формі *you, thou, thee* підкреслює “нестандартну” інтерпретацію реального світу у межах поетичного тексту.

Крім семантичних девіацій, в американському поетичному мовленні спостерігаються синтаксичні й морфологічні відхилення. Зокрема, має місце недотримання правильного порядку слів. Наприклад: *I only am he who will never consent to subordinate you* (W. Whitman) [19, с. 23]; *Ill lay he long, upon this last return* (J. Berryman) [20, с. 1720]; відсутність узгодження між підметом і присудком. Наприклад: *I offers you this handkerchief* (J. Berryman) [20, с. 1717]; *she make a very big sound – after, well / no sound* (J. Berryman) [20, с. 1729]; *when she hear something / it will burn her ear* (L. Clifton) [21, с. 2256]; *she is a poet / she don't have no sense* (L. Clifton) [21, с. 2256]; *he ain't black, never was* (Marvin X) [19, с. 33]; *you was the only sardine on board* (Marvin X) [19, с. 34]; *we is americans 100% / we is citizens* (Marvin X) [19, с. 34]; заміна присвійних займенників особовими, а також займенників іншими частинами мови. Наприклад: *i hands keep moving towards i breasts* (L. Clifton) [21, 2257]; *am was. Are leaves few this. Is these a or / scratchily over which of earth dragged once / -ful leaf* (E.E. Cummings) [19, с. 112]; *ONE'S-SELF I sing* (W. Whitman) [22, с. 275]; морфологічні маніпулювання з використанням суфіксів або закінчень, характерних для інших частин мови. Наприклад: *we are so both and oneful* (E.E. Cummings) [19, с. 115]; *Nothingness is real* (R.P. Warren) [18, с. 352]; *youful / larger / of smallish* (E.E.Cummings) [19, с. 120].

Тенденція до подібних відхилень, зафіксованих у наведених прикладах, розвиває явище аграматичності, що, з одного боку, пов'язано з творчою розробкою потенційних можливостей, закладених у внутрішньому мовленні [8, с. 16], а з іншого – є результатом спрощення граматичної реалізації [13, с. 87].

У досліджуваному матеріалі девіації займенникових одиниць свідчать про тенденцію до функціонального зсуву [див. 12]. Аналіз такого процесу дає підстави стверджувати, що відхилення від норми при вживанні займенників у поетичному мовленні полягає у звуженні або розширенні їхнього функціонального простору.

Детальне вивчення фактичного матеріалу доводить, що найбільше до спрощення граматичної реалізації займенникових одиниць тяжіють автори

постмодерних американських поетичних текстів. Це і не дивно, адже, у процесі еволюції поетичного мовлення з'являються утворення, які формують нову поетичну традицію. Під її впливом поети починають мислити новими формулами й використовувати нові прийоми [8, с. 26]. Через це відбувається руйнування стереотипів, що веде до порушення у вживанні номінативних одиниць і навмисного відхилення від норми при їх виборі у поетичному тексті. Деякі займенникові одиниці, аномальні за своєю формою, синтаксичними ознаками та семантичним значенням, стають нормою, інші – залишаються суто авторськими засобами впливу на читача та реалізації власних намірів. Вони не виходять за межі конкретного поетичного тексту і не розповсюджують свій вплив на граматичну систему в цілому.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, явище займенникової девіації в американському поетичному мовленні обумовлене низкою лінгвістичних потреб висловлення думки, таких, як позначення особи, предметнення певного явища або ознаки тощо. Безумовно, не всі займенники, що вживаються у поезії з відхиленням від норми, мають високу продуктивність використання, однак приклади свідчать, що нові утворення, які породжуються в результаті транспозиції, залишаються характерними для поетичного мовлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аполлонская Т.А. Порождающие и распознающие механизмы функциональной грамматики / Т.А. Аполлонская, Е.В. Глейбман, И.З. Маноли. – Кишинев : Штиинца, 1987. – 172 с.
2. Апресян Ю.Д. Языковые аномалии: типы и функции / Ю.Д. Апресян // *Res Philologica* : [сб. ст. / под ред. Д.С. Лихачева]. – М., Л. : Наука. – 1990. – С. 50 – 71.
3. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка : (Стилистика декодирования) / Арнольд И.В. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.
4. Арутюнова Н.Д. Аномалии и язык / Н.Д. Арутюнова // *Вопросы языкознания*. – 1987. – № 3. – С. 3 – 19.

5. Бондарко А.В. Проблемы грамматической семантики и русской аспектологии / Бондарко А.В. – СПб. : Изд-во СПбУ, 1996. – 220 с.

6. Буцикіна Н.Є. Лінгвокогнітивний та комунікативний аспекти внутрішнього мовлення персонажів (на матеріалі художньої прози Ф. Моріака) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.05 / Буцикіна Надія Євгенівна. – К., 2004. – 256 с.

7. Гончарова Н.В. Аксиологічна структура англomовного діалогічного дискурсу (на матеріалі художньої прози): дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Гончарова Наталія Віталіївна. – К., 2002. – 182 с.

8. Ковтунова И.И. Очерки истории языка русской поэзии XX в. Поэтический язык и идиостиль : Общие вопросы. Звуковая организация текста / Ковтунова И.И. – М. : Наука, 1990. – 303 с.

9. Короткова Л.В. Параллельные миры в постмодернистском художественном тексте / Л.В. Короткова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Лінгвістика” : зб. наук. праць. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2007. – Випуск 5. – С. 131 – 133.

10. Левицкий А.Э. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка : [монография] / Левицкий А.Э. – К. : Изд-во КГЛУ, 1998. – 362 с.

11. Лотман Ю.М. Структура художественного текста / Лотман Ю.М. – М. : Искусство, 1970. – 384 с.

12. Мороховский А.Н. Слово и предложение в истории английского языка / Мороховский А.Н. – К. : Выща школа, 1980. – 216 с.

13. Носенко Е.Л. Эмоциональное состояние и речь / Носенко Е.Л. – К. : Выща школа, 1981. – 196 с.

14. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / [за ред. С.Я. Єрмоленко]. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.

15. Філософський словник / [за ред. В.І. Шинкарука]. – К. : Головна редакція Української Радянської енциклопедії НА УРСР, 1973. – 600 с.

16. Цивьян Т.В. Семиотические путешествия / Цивьян Т.В. – СПб. : Изд-во Ивана Лимбаха, 2001. – 248 с.

17. Jeffrees L. The Language of Twentieth-Century Poetry / Jefrees L. – London : MacMillan Press, 1993. – 178 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

18. Американская поэзия в русских переводах. XIX-XX вв. / [сост. С.Б. Джимбинов]. – М. : Радуга, 1989. – 672 с.

19. The American Tradition in Literature / Ed. by G. Perkins. – N. Y. : McCrawhill, Inc., 1994. – 2115 p.

20. Modern American Poets [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.english.uiuc.edu/maps/poets.htm>

21. The Northon Anthology of Literature by Women : The Tradition in English / [by Sandra M. Gilbert, Susan Cubar]. – N. Y. : W.W. Norton & Co., 1985. – 2457 p.

22. The Oxford Book of American Verse. – N.Y. : Oxford University Press, 1950. – 1132 p.